

Vogelstand en recreatie in het Nationale Park 'De Hoge Veluwe'

Door J. de Goolijer

Over recreatie en natuurbehoud is de laatste jaren nogal wat gesproken en geschreven. Mede doordat vele relaties in een natuurgebied zo moeilijk te ontwarren zijn en ook de problematiek in ieder terrein gedeeltelijk verschillend is, kan slechts door langdurige observatie van het gedrag van dieren en menselijke bezoekers in het veld en vooral ook door het noteren van zoveel mogelijk gegevens enige klaarheid gebracht worden.

Zeer geschikt om een en ander te bestuderen is het Nationale Park 'De Hoge Veluwe', een gebied van ruim 5000 ha, waarvan ongeveer de helft bestaat uit open terrein, o.a. heide en stuifzanden, de rest uit aangeplant bos en vliegdennenbos. Vrijwel het gehele terrein is omgeven door een raster. De stichting, die het landgoed beheert, heeft, populair gezegd, enerzijds tot doel de natuur in het park in stand te houden, anderzijds de mens in contact met die zelfde natuur te brengen. Reeds jarenlang komt hier meer dan een half miljoen bezoekers per jaar, aan wie het in het park is toegestaan zich buiten wegen en paden te begeven, behalve in een aantal rustgebieden voor het grofwild (in totaal ruim 5% van de beschikbare oppervlakte). Opgemerkt moet echter worden, dat het publiek in wat moeilijker begaanbare of minder overzichtelijke gebieden vrij weinig de wegen en paden verlaat. De meeste bezoekers zijn te vinden in of bij concentratiepunten, zoals het Kröller-Müller-Museum met beeldenpark, het restaurant 'De Koperen Kop', het bezoekerscentrum 'De Aanschouw' en het z.g. observatiepark.

Geen enkele deskundige kan zeggen hoe groot de z.g. biologische draagkracht van een natuurgebied is. Men gaat wel eens uit van bezettingsnormen, zoals 1, 2, of 3 personen per ha en de mate van ontsluiting van bepaalde terreingedeelten. Via een berekening komt men dan tot een totaal aantal toegestane bezoekers. Hoe betrekkelijk dergelijke berekeningen zijn, blijkt wel uit het volgende. Enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog, toen het bezoek heel wat geringer was dan het huidige, werd reeds geklaagd over het gedrag van het publiek, dat zo gaarne roodwild wilde waarnemen en er werd gesuggereerd, dat het nodig was de bezoekers in de z.g. Wildbaan gedurende het gehele jaar uitsluitend op wegen en paden toe te laten. In de vijftiger jaren verergerde de situatie, op hoogtijdagen werd het grofwild van de ene kant van het park naar de andere hoek gejaagd. Er werd zelfs in de dekkingsbosjes rondgestruind om de beesten op te jagen. Het aantal fietsers was destijds veel groter dan thans en deze verspreidden zich nogal in het terrein. Ook automobilisten bleven menigmaal niet op de verharde weg, maar begaven zich kilometers ver in het veld. 'Fotografen' deden de dolste dingen. Zo kan ik me nog een jongeman herinneren, die met een lachwekkend klein boxje in de hand achter een honderdtal dravende herten rende. Het leek er op, dat de biologische draagkracht van het gebied ver was overschreden. Thans is de situatie een geheel andere. Het publiek, dat 'herten wil zien', kan terecht op de wildkansel in het Zwarte Veld of bij het rustgebied op de Compagnieberg. Ook de wilde zwijnen kunnen bij bepaalde (voer)plaatsen worden waargenomen. Auto's worden praktisch niet meer in het veld waargenomen, het publiek houdt zich over het algemeen goed aan de regels. Het aantal processen-verbaal, dat per jaar nodig blijkt, is relatief gering. De biologische draagkracht ten opzichte van het grofwild is enorm toegenomen. En in de Wildbaan mag het publiek toch nog steeds buiten wegen en paden ...

Over de biologische draagkracht ten opzichte van de vogelwereld kan het volgende worden opgemerkt.

Alhoewel er over de recreatiegevoeligheid van sommige soorten in nazomer, herfst en winter nog wel het een en ander gezegd zou kunnen worden, spreekt het vanzelf, dat de grootste bedreiging van het publiek voor de vogels in de broedtijd

Ook de Nachtegaal verdween ...

Foto: Piet Munsterman

optreedt. Het is daarom interessant om na te gaan, welke veranderingen er in de broedvogelstand van de Hoge Veluwe vastgesteld kunnen worden. En met het woord 'veranderingen' bedoelen we hier niet de schommelingen in de populatie van elke diersoort, die van jaar op jaar geconstateerd kunnen worden, maar de wijzigingen, die zich op de lange duur voordoen.

Een dergelijke verlies- en winstrekening is slechts mogelijk, indien er van tijd tot tijd in het betreffende terrein geïnventariseerd wordt. Wat betreft de vogelstand van het Nationale Park verkeren we in de plezierige omstandigheid, dat er in 1950 ten behoeve van de afdeling 'Natuurbescherming en Landschap' van het Staatsbosbeheer door de toenmalige natuurhistorische medewerker van het park, de heer A. B. Wigman, met behulp van het jachtpersoneel een broedvogellijst over de jaren 1945-1950 is opgesteld.

De laatste zeven jaar is er door de leden van de Vogelwerkgroep 'Hoge Veluwe' eveneens nagegaan, welke vogelsoorten in het Nationale Park als broedvogel dienen te worden beschouwd. Als we nu deze broedvogellijst vergelijken met die van een kwart eeuw geleden, krijgen we het onderstaande overzicht.

Ten opzichte van 1945-1950 zijn als broedvogel

Verdwenen:

Slechtvalk
Gele Kwikstaart
Watersnip
Kleine Plevier
Gauwe Klauwier
Zwarte Roodstaart
Nachtegaal
(Zomertaling)

Er bijgekomen:

Bonte Vliegenvanger
Ringmus
Huisemus
Draaihals
Wintertaling
Vuurgoudhaantje

Enkele vogelsoorten, waarvan in de laatste jaren waarschijnlijk maar één broed-
geval is geweest, zijn in dit overzichtje niet vermeld. Ten aanzien van de ver-
dwenen soorten moet direct worden opgemerkt, dat zij alle in 1945-1950 uit-

gesproken zeldzame broedvogels in het park waren, waarvan jaarlijks maximaal slechts één of enkele broedgevallen bekend waren. Sommige broedden zelfs niet eens ieder jaar. Alle zijn hoogstwaarschijnlijk verdwenen in de periode 1950-1965. Het is vrijwel zeker, dat bij de verdwijning van deze broedvogelsoorten de invloed van de recreatie zeer gering of nihil is geweest. Alleen in het geval van de Slechtvalk, waarover destijds helaas enige malen gepubliceerd is, kan er van een zekere invloed van het publiek sprake zijn, maar dat deze van doorslaggevende aard is geweest, is nog de vraag.

Uit dit overzichtje volgt, dat er ondanks een groot aantal bezoekers gedurende een kwart eeuw op 'De Hoge Veluwe' geen enkele vrij zeldzame, regelmatige of talrijke broedvogelsoort verloren is gegaan. Niet door de recreatie en ook niet door andere oorzaken.

Blijft de vraag, of de vogelstand in het park door de recreatie is afgenomen. Analooq aan het bovenstaande hebben wij ook een tweetal lijstjes gemaakt van die soorten, waarvan het aantal sinds 1945-1950 resp. is toegenomen en is afgenomen. En toen we de in aantal verminderde soorten nader bekeken, moesten we bij elke soort weer vaststellen, dat de recreatie vrijwel zeker niet de belangrijkste oorzaak was van deze afname. Als veel belangrijker oorzaken vonden we dan vooral: wijziging van de biotoop van bepaalde terreingedeelten (waar de beheerders soms ook niet veel aan kunnen doen), de gevolgen van de verspreiding elders van persistente bestrijdingsmiddelen, een langdurige aanwezigheid van een groter aantal predatoren. Ook kon er voor enkele vogelsoorten geen oorzaak gevonden worden. Het was in deze gevallen echter zeer onwaarschijnlijk, dat de recreatie de hoofdoorzaak zou zijn, bijvoorbeeld omdat zij in een terreingedeelte broeden, waar bijna geen bezoeker komt, of omdat zij (bij kleine bosvogels) zeer weinig recreatiegevoelig zijn.

Het bovenstaande is bedoeld als illustratie- en bewijsmateriaal voor de stelling, dat men door gepaste maatregelen de biologische draagkracht van een terrein drastisch kan verhogen en dat het op 'De Hoge Veluwe' tot nu toe gelukt is, ondanks een grote vrijheid voor de bezoeker, de schade aan de vogelstand binnen de perken te houden. Dat men er in geslaagd is om dit laatste te bereiken, komt door allerlei toevallige en minder toevallige factoren. In het Nationale Park liggen enige recreatiegevoelige gebieden vrij ver van de autoweg, waardoor 'vanzelf' al de invloed van de mens beperkt wordt. Ook dient er door de bezoekers bij de toegangshekken een entreeprijs betaald te worden, waardoor er een zekere selectie optreedt. Zo valt bijvoorbeeld het aantal rondstruinende kwajongens nog wel mee.

Voorts dient er onderscheid gemaakt te worden tussen verontrusting gedurende één of enkele dagen en een steeds weer voortdurende verstoring. Zo kan bijvoorbeeld een massale natuurwandeling gedurende 1 à 2 dagen in de broedtijd door een stiltegebied op het aantal geslaagde broedgevallen van een recreatiegevoelige vogel als de Wulp een sterk negatieve invloed hebben. Als deze wandeling de volgende jaren echter niet meer herhaald wordt, herstelt de populatie, tenminste zolang zij niet al te klein is, zich in één of enkele jaren wel weer. In concentratiegebieden voor bezoekers, die gecreëerd worden om andere terreingedeelten te ontlasten, komen we de Wulp echter helemaal niet meer tegen, zelfs niet als de biotoop nog wel geschikt zou zijn.

Ook dient er onderscheid gemaakt te worden tussen de invloed van de recreatie op sommige broedgevallen en op de populatie van een bepaalde vogelsoort als geheel. Alhoewel het bijvoorbeeld irritant en beschamend is, dat er ieder jaar weer vernielingen aan de nestkasten geconstateerd moeten worden, mede vanwege het vele werk, dat er aan dit onderzoek is verbonden, op de populatie van een niet-zeldzame soort, zoals de Koolmees, heeft dit kwajongenswerk weinig of geen invloed.

Ernstiger wordt de zaak, wanneer er door een kwalijke fotograaf, een dito eierverzamelaar of een gelijkwaardig personage gericht naar nesten van zeldzamer soorten wordt gezocht. Dan kan de verstoring van één of enkele nesten meteen de gehele populatie doen verdwijnen. Zo werd in 1967 het enige toen in het park bekend geworden nest van de Kruisbek uitgehaald. Zo gingen in 1971 alle drie nesten van de Draaihals waarschijnlijk door mensenhanden verloren. De biologi-

sche draagkracht is, van welk gebied dan ook, voor dit soort lieden vrij gering, zodra zij relevante gegevens in handen hebben. Een gepaste zwijgzaamheid van een ieder omtrent de nesten van zeldzamer soorten is daarom nog steeds van het allergrootste belang. Ook aan het creëren van rustgebieden voor vogels zitten in dit verband met deze stropers allerlei haken en ogen. Ieder bordje 'Verboden toegang' geeft hen een inlichting.

Wat ons ten slotte vooral nog interesseert, is de ligging van concentratiepunten, autowegen, fiets- en wandelpaden, speciaal omdat het daarbij om permanente verontrustingshaarden gaat.

Waar vestigen zich de z.g. stationaire recreanten?

Waar gaan mobiele recreanten stoppen of zich in het terrein verspreiden?

Is de plaats van dergelijke uitstralingshaarden te beïnvloeden?

Kan er door verplaatsing van een fiets- of wandelpad een gewijzigde situatie ontstaan in die zin, dat de bezoeker nog wel de dieren kan waarnemen, maar dat deze niet meer verontrust worden?

Is het beter om bepaalde wegen te laten vervallen?

Aan al dit soort vragen, die van tijd tot tijd opduiken, kunnen nog vele andere worden toegevoegd. De antwoorden dienen niet verkregen te worden zittend achter een schrijfbureau, maar, voor ieder geval weer afzonderlijk, door het verzamelen van waarnemingen in het veld.

● Drs. J. de Goolijer, Prinses Irenelaan 63, Leusden-Zd.

Safari naar Oost-Afrika

De ARC van de Koninklijke Natuurhistorische Vereniging heeft gezien het succes van beide vorige safari-reizen wederom een reis uitgeschreven voor deze nazomer, van **donderdag 4 september t/m vrijdag 26 september a.s.** Er bestaat voor een beperkt aantal abonnees van 'Het Vogeljaar' gelegenheid zich voor deze unieke reis te melden. Aanvragen worden in volgorde van ontvangst behandeld zodat 'wie het eerst komt ook het eerst maalt'.

Vertrek vanuit Schiphol naar Nairobi. Bezoek aan wildreservaat en tocht door Kenya en deel van Tanzania waarbij o.m. worden bezocht: Serengeti, Ngorongoro-krater met Afrikaanse zwarte neushoorns, de volkomen Afrikaanse stad Arusha waarbij het wildreservaat op de Mount Meru ten westen van Kilimandjaro, alles in Tanzania en noordelijker in Kenya het Naivasha-meer waar pelikanen, ibissen en verschillende reigersoorten voorkomen, en Nara Moru tegen de helling van de Mount Kenya. Het vervoer gaat per zes-persoons Volkswagenbusjes, bestuurd door kundige inheemse chauffeurs. Voor vogelstudie, er zijn honderden soorten te zien en het bekijken van vele wildsoorten, die hier nog leven, zijn deze gebieden onovertroffen. Geslapen wordt in hotels of in 'lodges', beiden meest zeer luxueus, en een enkele maal ook in een tentenkamp, hetgeen echter in het geheel niet primitief is. De meeste 'lodges' hebben een eigen zwembad. Drinkplaatsen bij de 'lodges' zijn 's avonds verlicht, om het wild te kunnen zien.

De safari-reis staat onder leiding van mevrouw **J. Mulder-van de Ruit**, geassisteerd door mevrouw **W. A. Laseur**.

De reissom is voorlopig geraamd op **f 3750,-**. Hierbij zijn inbegrepen de vliegreis Schiphol-Nairobi v.v., incl. luchthavengelden, vervoer met de volkswagenbusjes incl. fooi voor chauffeurs, volledig pension

in hotels en 'lodges' behalve twee diners en een lunch in Nairobi op de voorlaatste avond en laatste dag, de entree's van de wildparken. Niet inbegrepen zijn verzekeringen, benodigde visa en inentingen.

Serieuze gegadigden worden verzocht zich zo spoedig mogelijk schriftelijk te wenden tot het secretariaat van de ARC, **Ir. Johanna M. Diehl, Willem van Aelststraat 5 III (n.b. de III!), Delft, tel. 015-12 64 71**. Zij ontvangen dan naast een invulformulier een nadere beschrijving van het reisprogramma.

We want to meet the Dutch!

Ontdek deze zomer de mooie Engelse waterwegen per traditionele 'narrow boat', omgebouwd tot accommodatie voor 12 passagiers. Eén- en tweepersoons hutten, str.w., boeken, bar en uitstekende keuken. Cruises van een week op 18 verschillende routes, o.a. rond Oxford, Stratford en Chester.

Brochure bij: Inland Cruising Co. Ltd., Braunston, Daventry, Northants, Engeland.

Nestkasten te koop

Te koop aangeboden: $\pm$ 200 gebruikte PVC-nestkasten. Prijs **f 2,-** per stuk. Proefboomgaard 'De Schuilenburg', Lienden, tel. 03443-1216.

Vogelreis IJland

Van 22 juni tot 12 juli a.s. Snaefells-schier-eiland, Isafjörður (3 dagen op eiland Aedey), grote boottocht, 2-daagse vliegexcursie naar Vestm. eilanden als hoogtepunt. Eigen bus. Kosten **f 1970,-**. Max. 20 deelnemers. Incl.: R. Stern, Montferlandstraat 16, A'dam (tel. 020-44 55 17) of reisl. mej. T. Dop, Leeuwarderweg 44, A'dam N. (tel. 020-36 52 11).